

"Wealth of Nations"ı Türkçe'den Okumak

Neşe Erim*

Bengü Doğangün Yasa**

Özet: Ulusların Zenginliği'nin yayınlandığı 1776 yılından kısa bir süre sonra çeşitli Avrupa dillerine çevrilmesi, Avrupa'da geniş yankı uyandırdığını göstermektedir. İktisadın başyapıtlarından biri olan kitap ilk yayın tarihinden 172 yıl sonra dilimize çevrilmeye başlanmıştır. Tercümesi geç yapılmış olsa bile Adam Smith'in 19. yüzyılda Osmanlı aydın ve idarecileri tarafından tanınan bir iktisatçı olduğu bilinmektedir. Önderliğini yaptığı liberal düşünce anlayışı da bu yüzyılda İmparatorluğa nüfuz etmiştir.

Ulusların Zenginliği'nin 1948-1955 yılları arasında yayınlanan ilk çevirisi beşinci kitabı kapsamamaktadır. Yapıtın tamamını içeren ilk Türkçe çeviri ise 2006 yılında yayınlanmıştır. Dolayısıyla Ulusların Zenginliği'nin tamamını Türkçe'den okumak için 230 yıl beklemek gerekmiştir.

Bu çalışmada Ulusların Zenginliği'nin Türkçe'ye ve çeşitli Avrupa dillerine çevrilmesi sırasında izlenen yol karşılaştırılacak ve Türkçe çevirilerin Smith'i doğru anlamak açısından yeterliliği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çeviri, Çevirmen, Ulusların Zenginliği

Giriş

İktisat biliminin başlangıç eseri olarak kabul edilen *Wealth of Nations*'in, bugün hala yeni yazılan eserler için ilham kaynağı olması¹, gerçek bir klasik olduğunu gösterir. Eser, Smith'den sonra yetişen iktisatçılar ve sosyologlar kuşağı için, üzerinde yükselebilecekleri sağlam bir zemin oluşturmuştur. *Wealth of Nations* (WN) yayınlandığı çağdan itibaren önemi anlaşılan ve çeşitli Avrupa dillerine tercüme

* Prof.Dr., Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Öğretim Üyesidir.

** Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Öğretim Elemanıdır.

¹ James Buchan, 2006, *The Authentic Adam Smith: His Life and Ideas*, W. W. Norton & Company, New York; Giovanni Arrighi, 2007, *Adam Smith in Beijing: Lineages of the Twenty-First Century*, London and New York, NY: Verso (Adam Smith Pekin'de, (Çeviri: İbrahim Yıldız), İstanbul: Yordam Kitap, 2009)

20 Neşe erim ve Bengü Doğangün Yasa

edilen bir yapıt oldu. Bunun birkaç nedeni olabilir. Birinci ve belki en önemlisi 1759'da yayınlanan “ *The Theory of Moral Sentiments*” (TMS) (Ahlaki Duygular Teorisi)'dir. Eser yayınlanır yayınlanmaz, çeşitli Avrupa dillerine çevrildi. Bu eserin ilk çevirisini yapanlar Fransızlar oldu. TMS İngiltere'de yayınlandıktan beş yıl sonra 1764'de Fransızca'ya çevrildi. 11 yıl sonra 1770'de Almanca'ya çevrildi. TMS'nin Rusça'ya çevirisi 19. yüzyılda gerçekleşti. İngilizce baskısından 109 yıl sonra, 1868'de Rusya'da yayınlandı. TMS'nin İspanyolca'ya ve Japonca'ya çevirisi ise 1941 ve 1948'de gerçekleşti (Cheng-Chung Lai, 2000, Adam Smith Across Nations: Translations and receptions of the Wealth of Nations, Oxford University Press, Oxford: XV).

TMS felsefeci olarak Avrupa'da Smith'e haklı bir ün kazandırmış olmasının yanı sıra, David Hume'un WN'in tanıtılması için gösterdiği çabayı da unutmamak gerekir. Bu sayede Smith'in yeni eserini merakla bekleyen bir kitle oluşmuştu.

WN yayınlanmasından hemen sonra, TMS'den çok daha kısa bir süre içinde Avrupa dillerine tercüme edildi. 1776'da, yayınlandığı yıl Almanca'ya tercümesi yapıldı. Fransızca'ya tercümesi ise 1778'de gerçekleşti. İspanyolca tercümesi ise 1794'te yayınlandı (Cheng-Chung Lai, 2000: XVI). Tablo I kronolojik olarak WN'in çeşitli Avrupa ve dünya dillerine ilk tercüme edildiği yılları göstermektedir. Tayvan'lı araştırmacı Cheng Chung Lai'nin, çeşitli dillerdeki WN tercümelerinin yayınlanma tarihçelerini anlattığı Adam Smith Across Nations: Translations and receptions of the Wealth of Nations isimli eserinden aldığımız tabloda, WN'in Türkçe'ye kazandırılmasının oldukça geç bir tarihe, 20. yüzyılın ortalarına rastladığı görülmektedir. WN'in Türkçeye bu kadar geç tercüme edilmesinin nedenlerini sorgulamak bu makalenin konusunu oluşturacaktır.

Adam Smith 19. yüzyıl Osmanlı aydın ve bürokratları tarafından bilinen bir şahsiyetti. Bunu sağlayanlar; gazeteci Blacque Bey ve diplomat D.Urquhart'dır (Şerif Mardin, Tarihsiz: 12). Adam Smith'le gerçekleşen bu tanışma döneminde, onun iktisadi fikirlerinin sistemsiz yorumlarına gazetelerde rastlamak mümkündür. Tanzimatla başlayan bu süreç, 1850'li yıllarda daha sağlam bir zemine oturdu (Ahmet Güner Sayar, 2000: 268). Tercüme Odası'nda sürdürülen faaliyetler sonucu Osmanlı yönetici ve aydınları J.B.Say ve P.Rossi'nin iktisat yorumlarıyla karşılaştılar. Gerek Say'ın tercümesini yapan Sehak Abru Efendi² ve gerekse Rossi'nin eserini (Hamdi Genç, M.Erdem Özgür, 2010: 2) Fransızcadan Osmanlı Türkçesi'ne çeviren Aleko Suço, Smith, Ricardo ve Malthus'un fikirlerine yabancı

² Yaşar Bülbül, Transfer of Political Economy By A Traditional Society: Ilm-i Tedbir-i Menzil in the Ottoman Empire, Actas de las XIII Jornadas de Epistemología de las Ciencias Económicas (ed. Alejandro Gabriel Miroli and Diego Mauricio Weisman), Universidad de Buenos Aires: CIECE- Centro de Investigación en Epistemología de las Ciencias Económicas, December 2007, 1st edition, Buenos Aires

insanlar değildi. Ayrıca 1860'da kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye ile İmparatorlukta iktisat tartışmalarının bir mecmua (Mecmua-i Fünun) etrafında yapılmaya başlandığı bilimsel diyebileceğimiz bir aşamaya geçilmiş oldu. Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin kütüphanesinde Reşit Paşa tarafından bağışlanmış bir WN bulunduğu, ama bunun adının Ekonomi Politik olarak kaydedilmiş olduğu bilinmektedir (Ahmet Güner Sayar, 2000: 296). 1870'lerde iktisat teorisi "marjinalizm" mecrasına girerken, Osmanlıların "liberalizm" ile "merkantalizm" arasına sıkışmış bir alanda iktisat tartışmalarını sürdürdükleri görülüyor. İmparatorlukta "Milli İktisat" anlayışına doğru ilerleyen süreçte iktisadi liberalizmin baş yapıtının Osmanlı Türkçe'sine kazandırılması için bir neden bulunmuyordu. WN'ın uzun bir aradan sonra 1948'de Milli Eğitim Bakanlığı Klasikleri arasında yayınlanmış olması, ülkede çok partili hayata geçiş ile paralellik göstermiş, nihayet Adam Smith'in zamanı gelmiştir.

Tablo I: Ulusların Zenginliği'nin Çeşitli Dillere Çevrilme Tarihleri

Almanca	1776
Fransızca	1778
Norveççe	1779
Danimarka Dili	1779-1780
İtalyanca	1790
İspanyolca	1794
Flemenkçe	1796
İsveççe	1800
Rusça	1802
Portekizce	1811
Japonca	1870
Çince	1902
Türkçe	1948

Kaynak: Cheng Chung Lai, 2000, s.xvii

Bunun dışında "dil" problemi de tercümesi yapılacak eserin seçimi konusunda önemli bir rol oynamıştır. "Batı'ya açılmada, gerek Tanzimat öncesinde ve gerek sonrasında, madde ve insanın yeni baştan algılanmasında düşünce dünyamız Fransızca'dan yapılan aktarmaların etkisinde şekil ve yol almaktaydı. Fransızca Osmanlı entelektüelinin yabancı diliydi. Tercüme Odası hulefalarının ortak dili

22 Neşe erim ve Bengü Doğangün Yasa

Fransızca idi. Nitekim ilk iktisat kitapları da bu zevat tarafından Fransızca'dan tercüme edilmişti”(Ahmet Güner Sayar, 2000: 297). Bu bakımdan Osmanlıların WN'ı İngilizce'den tercüme etmemelerini doğal karşılamak gerekir. Ancak Fransızların WN'ın tercümesi sürecinde yaşadıkları bocalamalar İngilizler ile Fransızlar arasındaki dil ve zihniyet farkının anlaşılması bakımından önemli bir fırsattır (Kenneth E. Carpenter, 2002: XXXIII).

Makalede WN'ın yayınlanmasının ardından, diğer dillere çevirileri üzerinde durulacak ve Fransızca'ya tercüme süreci, Türkçe'ye tercümesini etkilemesi açısından değerlendirilecektir. Böylece Türkiye'de iktisat düşüncesinin gelişimini daha doğru yorumlamak mümkün olacaktır.

1. 'Wealth of Nations' (Ulusların Zenginliği)

1.1. Eserin Ortaya Çıkması

Adam Smith *The Theory of Moral Sentiments* (TMS) isimli ilk kitabını 1759 yılında Glasgow Üniversitesi'nde ahlak felsefesi Profesörü olarak çalışırken yayınlamıştır. Kitap Smith'in tanınmış bir bilim adamı olmasını sağlamıştır. Smith'in 11 yıl üzerinde çalıştığı ve iktisat disiplininin temel kitabı sayılan *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme) isimli eseri 1776 yılında yayınlanmıştır. Bu iki önemli eser dışında 1795'te Astronomi tarihi ile ilgili *Essays on Philosophical Subjects* (Felsefi Konular Üzerine Denemeler) Joseph Black ve James Hutton tarafından yayınlanmıştır. Ayrıca 1763 yılında öğrencisi tarafından tutulan *Lectures on Justice, Police, Revenue and Arms* (Adalet, Polis, Gelir ve Ordu üzerine Dersler) isimli ders notları 1896'da yayınlanmıştır. 1764'de kaleme aldığı '*A Treatise on Public Opulence*' (Kamu Zenginliği Üzerine Bir İnceleme) ilk olarak 1937'de yayınlanmıştır. Smith'in Ulusların Zenginliği dışında dilimize çevrilen bir eseri bulunmamaktadır. Şu anda yayınlanmasının üzerinden 250 yıl geçen TMS isimli çalışması da bu eserler arasında bulunmaktadır. Smith Ulusların Zenginliği ile kapitalist sistemin doğası, yapısı ve işleyişinin tam ve nispeten istikrarlı bir modelini geliştiren ilk kişi olmuş ve önceki iktisatçılardan ayrılmıştır (E.K.Hunt, 2005: 69).

Ulusların Zenginliği iktisatın ilk kitabı olarak kabul görmüştür. Yayınlandığı dönemden itibaren oldukça popüler bir kitap olmuştur. Kullandığı kavramlar ve analiz ettiği konular itibariyle, kendinden sonra takipçiler bularak bir iktisat okulunun kurulmasında temel teşkil ettiği kabul edilmektedir (Neşe Erim, 2007: 43).

Mark Skousen Ulusların Zenginliği'nden dünya çapında ses getirmiş bir entellektüel eser olarak bahsediyor. Skousen şöyle devam ediyor: "Smith gelecek

yüzyıl boyunca vatandaşların ve liderlerin iktisat ve ticaret hakkındaki düşünce ve uygulamalarını tamamen değiştirecek bağımsızlık formülünü kağıda dökmüştü... Kısacası Ulusların Zenginliği, bir ekonomik bağımsızlık bildirgesiydi'' (Mark Skousen, 2003: 15).

1.2. Eserin Orijinal Dilindeki Baskıları

Ulusların Zenginliği 9 Mart 1776'da ilk yayınlandığında iki ciltten oluşan quarto³ bir eserd. Birinci cildi, ilk üç kitabı içermekte ve 510 sayfadan oluşmaktaydı. İkincisi ise dördüncü ve beşinci kitapları kapsamakta ve 578 sayfadan meydana gelmekteydi. Kitap 1 pound 16s olarak fiyatlanmıştır (Edwin Cannan, 1904, An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, London: Methuen & Co., Ltd.: 4). İlk baskısı 1000 adet yapılan kitap 6 ay içinde tükenmiştir. Bu ilk baskının günümüzdeki kitap müzayedelerinde çok yüksek fiyatla alıcı bulunduğundan söz ediliyor (Mark Skousen, 2007: 21).

İlkinden ufak çapta değişiklikler içeren ikinci basım 1778'de yayınlanmıştır. Sayfa sayıları hemen hemen aynı olan iki basım arasında göze çarpan ilk fark, içindekiler bölümünün iki bölüme ayrılmış olmasıdır. 1784 de yayınlanan üçüncü basım ise ikinci basımından önemli sayılabilecek farklılıklar gösterir. Smith bu basımda 'kitabın tanıtımı' başlığı ile yazdığı önsözde, bu baskıda bazı bölümlere yaptığı eklemelerden bahsetmiştir. 1786'da yayınlanan dördüncü basımı üçüncü basımdan fazla önemsenmeyecek değişiklikler içermekte ve bu ifade yine kitabın başındaki tanıtım bölümünde Smith tarafından belirtilmektedir. 1789 yılında yayınlanan beşinci baskı için Cannan, dördüncü baskıya göre, yazım hatalarının düzeltilmesi dışında fazla bir farklılık olmadığını ifade etmektedir (Edwin Cannan, 1904: 4-5). Bu Smith'in sağlığında yayınlanan son baskıdır.

Ulusların Zenginliği yayınlandığı tarihten bugüne 50'den fazla sayıda, çeşitli iktisatçıların editörlüğünde yayınlanmıştır. Hatta belirli yıl aralıklarında, hemen her yıl yayınlandığı görülmektedir. Bu yayınlar arasındaki bilinen farkın ise çeşitli dipnotlar, özet bölümler içermeleri olduğu söylenebilir. 1800'lü yılların başlarından itibaren kitaplarda Smith'in hayatına da yer verilmiştir. 1811'deki basım Fransız ekonomistler ile karşılaştırılarak Smith doktrinini gözden geçiren bir bölüm içermiştir. Mevcut yayınlar tarandığında Ulusların Zenginliği'nin Avrupa dilleri arasında Fransızca çevirilerinin sayı olarak daha fazla olduğu da gözlemlenmektedir.

Harvard Üniversitesi Ekonomi Profesörü C.S.Bullock tarafından hazırlanan 1909 basımı ile yaklaşık 100 yıl sonra, 2000 yılında Brandais Üniversitesi Ekonomi

³ Sayfayı dört kısma bölen

24 Neşe erim ve Bengü Doğangün Yasa

Profesörü Robert Reich'in hazırladığı iki farklı çalışma arasında, Reich'in her paragrafın birer cümle özetini sunması dışında bir fark bulunmamaktadır. Ayrıca kullanılan iktisadi kavramlar arasında da farklılık görülmemektedir.

1.3. Wealth of Nations'm Çeşitli Dillere Çevrilmesi

Avrupa'da geniş yankı uyandıran eser, yayınlandıktan kısa bir süre sonra ardı ardına çeşitli Avrupa dillerine çevrilmeye başlanmıştır. Ayrıca eserin yayınlanmasından sonra eserin özetini, belirli bölümlerini ve tefsirini içeren kitaplar da yayınlanmıştır. Avrupa dillerindeki ilk çeviri çalışmasını Almanlar gerçekleştirdi. Bu çevirinin tarihi, eserin ilk yayınlanmasının birkaç ay sonrasına rastlamaktadır. Çeviri Londra'da yaşayan bir Alman vatandaşı olan J.F.Schiller tarafından yapılmıştır. Almanca tercümesinin yapılmasından hemen sonra, aynı yıl içinde, birçok eleştiri yazısı yayınlanmıştır. Ancak bu hızlı başlangıca rağmen, eser Almanya'da yaklaşık yirmi yıl boyunca fazla dikkat çekmemiştir. (Cheng-Chung Lai, 2000: 99) Bir süre sonra, 19.yüzyılın başlarına doğru, Smith'in fikirlerini benimseyen ve savunan çevreler oluşmaya başlamıştır. 1808 yılına gelindiğinde Alman iktisadi düşünce ortamında Smith ilkelerinin epeyce tanınmış olduğu söylenilebilir. (Cheng-Chung Lai, 2000: 113)

Almancaya çevrilmesinin ardından eser 1778 yılında Fransızca'ya çevrilmiştir. Bu baskı eserin tamamını kapsamamaktadır. Tamamını içeren çeviri 1778- 1779 yılındaki ikinci baskıdır. 1778 yılında yayınlanan ilk baskının yayınevi ve çevirmeni ile ilgili bilgi kitapta yer almamaktadır. Bu çeviri Smith'in ilk yayınlanan 1779 baskısından yapılmıştır ve açık bir biçimde yanlışlarla doludur.1781'deki çalışma daha iyi bir örnek olmakla birlikte onunda çevirmeni kitapta belirtilmemiştir. Bu iki çeviri dışında 1843 yılına kadar Fransızca 11 çeviri çalışması daha yapılmıştır. (Kenneth E. Carpenter, 2002: XXI)

Kitabın ilk Amerikan baskısı 1789'da yayınlanmıştır. Bu da ilk yayın tarihinden 13 sene sonra kitabın Amerika'da tanındığını göstermektedir.

Eser Fransızca'nın ardından 1790 yılında İtalyanca'ya çevrilmiştir. Fransızca baskısı yayınlandıktan hemen sonra 1792'de İspanyolca özetini yayınlanmıştır. İspanyolca ilk tamamlanmış hali ise İspanyol Engizisyonunun Fransızca versiyonunu yasaklamasının ardından, metin üzerinde sansürler yapılması suretiyle 1794'de yayınlanmıştır (www.nls.uk/catalogues, Erişim Tarihi: 30.04.2009).⁴ Ancak 1956 yılına kadar İspanya'da tamamlanmış, güvenilir bir çeviri çalışması bulunmamaktadır (Cheng-Chung Lai, 2000: 353). Eser 1779'da Norveçli tüccarların

⁴ National Library of Scotland (İskoçya Milli Kütüphanesi)

teşviki ile Norveççe'ye çevrilmiştir. (Cheng-Chung Lai, 2000: 57) Ardından 1779-1780'de Danca'ya (İskandinavca) çevrilmiştir (Cheng-Chung Lai, 2000: 37). 1800'de ise Almanca'dan İsveççe'ye çevrilerek yayınlanmıştır (www.nls.uk/catalogues, Erişim Tarihi: 30.04.2009). 1811 yılında Smith'in fikirlerinden etkilenen bir ailenin üyesi tarafından Portekizce'ye çevrilmiştir (Cheng-Chung Lai, 2000: 229).

Ulusların Zenginliği 1802- 1806 yılları arasında Rusça'ya çevrilerek yayınlanmıştır. Bundan evvel Rus entellektüelleri, Smith'in çalışmasını orjinal metinden takip etmiştir. Rusya'da Smith fikirlerinin propagandası, Smith'in Glasgow Üniversitesi'ndeki bir Rus öğrencisi tarafından yapılmıştır (Cheng-Chung Lai,2000: 248).

Ulusların Zenginliği'nin ilk Japonca çevirisi, 1870 yılında yayınlanmıştır. Bu tarihten günümüze kadar kitabın toplamda 14 adet çeviri çalışması yapılmıştır. Bu çeviriler genel olarak değerlendirildiklerinde bazılarının kitabın belirli bölümlerini içerdikleri, bazılarının farklı İngilizce versiyonlarından çevrilmiş oldukları, bazılarının ise memnun edici olmadıkları söylenebilir. Kitabın çevirmenlerinden de biri olan Profesör Kazuo Okochi 1976 yılında bu farklı çevirilerin değerlendirmesini yaptığı 'Ulusların Zenginliği'nin Japonca Çevirilerinin Kısa Bir Tarihi' isimli kitabını yayınlamıştır. Japonya'da Adam Smith ve onun eserlerine ilgi duyulduğu anlaşılıyor. 1949 yılında kurulmuş olan Adam Smith Derneği'nin varlığı da bu durumu kanıtlıyor. Dernek, toplantı metinlerinden meydana gelen, Smith ile ilgili iki eser yayınlamıştır (Cheng-Chung Lai, 2000: 179).

Eserin ilk Çince çevirisi, 1890'lardan itibaren modern Batı düşüncesine ait önemli eserleri Çince'ye kazandıran Yan Fu's Yuanfu tarafından 1897-1900 yılları arasında tamamlanmış ve 1902'de yayınlanmıştır. (David Wright, Yan Fu and The Tasks Of The Translator, <http://www.wsc.uni-erlangen.de>, Erişim Tarihi: 02.06.2009) Mart 2004'de Lung Jan Chan tarafından yayınlanan bir çalışmada bu çeviri dahil eserin farklı beş çevirisi karşılaştırılmıştır.⁵

Eser, Felemenkçe'ye 1796, Lehçe'ye 1927, Çek diline 1928, Fince'ye 1933, Rumence'ye 1934-1938, Korece'ye 1957, Arapça'ya 1959 yıllarında çevrilmiştir (Cheng-Chung Lai, 2000: XVI).

Yunanistan oldukça geç bir tarihte eseri ana dilinden okuyabilmiştir. Demetrios Kalitsounakis ilk defa 1991 yılında kitabı Yunanca'ya çevirmiştir. (<http://www.biblionet.gr>, Erişim Tarihi: 11.06.2009)

Lai bazı ülkelerde birden fazla çeviri yapıldığından bahsetmektedir. Kitabın 14 farklı Japonca çevirisinden başka, 10 Almanca, 6 İtalyanca, 6 İspanyolca, 6 Rusça

⁵ Lung Jan Chan , Norms in The Chinese Translations Of Adam Smith's The Wealth of Nations, Birmingham Üniversitesi, 2004

ve 5 Fransızca çevirisi bulunmaktadır. Bu çevirilerin bazıları her bölümü içermemekte ve ya güvenilir olmayabilmektedir (Cheng-Chung Lai, 2000: 16).

1.4. Wealth of Nations'ın Fransızca'ya Çevrilmesi: Bir Karşılaştırma

WN'ın Fransızca bir metin olarak temel eser haline gelmesi (canonical text) oldukça zaman aldı ve çabayı gerektirdi. Bu sürece yakından baktığımızda politik iktisat eserlerinin Türkçe'ye çevrilmesi ve özel olarak da WN'ın Türkçe olarak geç bir tarihte yayınlanması hususunu anlamak için yol gösterici ipuçları bulabiliriz. Osmanlı Türkçesi olarak basılan ilk politik iktisat metinleri ve tercüme eserler Fransızca yazılmış veya Fransızca'dan tercüme edilmişti. Bu bakımdan Fransız dünyasının WN'ı kendi dillerine çevirirken karşılaştıkları sorunlar ve üstesinden gelmek için seçtikleri yöntemler, Fransızca'nın en çok bilinen ve kullanılan dil olduğu Osmanlı dünyası için de başlıca engelleri yaratmış olabilir.

Politik iktisat metninin yazıldıkları dilden başka bir dile çevrilmeleri esnasında değişebilecekleri hipotezinden hareketle Avrupa'da 1850'den önce yazılmış ve çeşitli dillere çevrilmiş iktisat metinleri üzerinde çalışan Kenneth Carpenter'in önemli tespitlerinden biri; tercüme yapanların, ana metni kendi kültürlerine adapte etmeye çalıştıkları yolundaydı (Kenneth Carpenter, 2002: IX). Yaptığı tarama sonucunda yalnızca WN tercümelerinin aslına uygun olduğunu tespit etmişti. Ancak böyle bir metnin ortaya çıkabilmesi için geçen zaman beklendiğinden uzun olmuş ve Fransızların tercümesi, Almanlarınkinden sonra gerçekleşmiştir.

WN ilk baskıdan sonra Fransa'da, iki önemli dergide kritik (review) edildi. Journal Encyclopédique (Bouillon) ve Journal de Savants (Paris) isimli bu dergilerde çıkan yazılardan sonra 1778 yılında kısaltılmış bir Fransızca baskısı yapıldı. Ardından 1778-1779 da ilk Fransızca tam tercüme gerçekleşti. Bu tercümenin ardından bir yıl sonra yeni bir tercüme daha basıldı. 1780'lerde iki baskı daha yapıldı. 1788'de yapılan baskıdan sonra Fransız Devrimi gerçekleşti. Bu durum WN'ın Fransızca tercümelerinin 1790, 1791, 1792 ve 1794'de ardı ardına baskı yapmasına neden oldu. 1800'lerden başlayarak 1843'e kadar yeni edisyonlar birbirini takip etti.

Fransızca bu kadar çok baskının bulunmasının nedenleri araştırıldığında şu durumlar tespit edilmiştir.

1. 1788'den önceki Fransızca tercüme, az satan bir dergide yer almıştı. 1778-79'da ki ilk Fransızca tercüme, ucuz görünümlü, kusurları açıkça görülen ciltlerden meydana geliyordu. Orijinal baskı ile karşılaştırıldığında eksikleri ortadaydı. Ne tercümanın, ne de yayıncının adı

belirtilmemişti (K.C. s.XXII) Bu baskı, fiyatı ucuz olmasına rağmen çok az satılmıştır.

2. Fransız devrimi esnasında WN "temel eser" konumuna gelmiştir. Ünlü şair J.A. Roucher tarafından yapılan tercümede şairin adı bulunuyordu ve bu tercümenin iki korsan baskısı yayınlanmıştı. Roucher'in tercümesinin ikinci baskısı 1794'de yapıldı. Önsözünde WN'ın mutlaka okunması ve okutulması tavsiye edilmekle kalmıyor, devrim üzerindeki rolü de vurgulanıyordu.

3. Fransız Devriminden sonraki aşamada yayınlanan tercümele üniversite öğrencilerinin takip edecekleri niteliğe ulaştı. G. Garnier tarafından yapılan tercümenin ise ayrı bir önemi vardır. Özellikle 1843'de yapılan baskı ile iktisat biliminin profesyonelleştiği teyit edilmiş oluyordu.

Fransızca "tam ve kabul edilebilir" bir WN tercümesinin ortaya çıkması Fransız Devriminden sonraya kalmıştır. Akla, 'bu devrim olmasa, gecikme daha uzun olur muydu?' sorusu bile takılmaktadır. Böyle bir metne okuyucuların ilgisini çekmek için çaba harcadığını gösteren deliller var. Bunların içinde dergilerde çıkan tanıtım yazıları, ayrı baskılar ve kısaltılmış metinler sayılabilir. Ama bunların hiç biri Fransız devriminin yarattığı özgürlük ortamı kadar etkili olmamıştır. Devrimden önce, Fizyokratik düşüncenin hâkim olduğu ortam bile WN gibi bir iktisat eserinin tam tercümesinin yapılmasını sağlayamamıştır. O zaman için tercümana ödenmesi gereken miktar 2.000 krongdu. Özel yayıncıların böyle bir masrafı kaldıramayacağı açıktı. Devlet desteği de sağlanamadı. Bu nedenle baskı yapılamadı.

1776 yılında Fransa'da, Adam Smith'in WN'da kurguladığı politik iktisat kuralları ve bu kurallara göre işleyecek yeni toplum önerisinde bulunduğu anlaşılammıştı. Dergilerde çıkan ilk eleştiri yazıları bunu açıkça göstermekteydi. İki yıl sonra gerçekleştirilmeye çalışılan tercüme için ise, politik anlamda riskler olduğu, sansür ve polis baskısının yayıncıları bu eseri basmaktan ala koyduğu anlaşılıyor. Özellikle beşinci kitapta yer alan bir bölüm; "Of the expence of the institutions for the Instruction of All Ages"⁶ yayıncıları çok korkutuyordu ve bu bölümü çıkarıyorlardı (Kenneth Carpenter, 2002: XXXI). Politik ve iktisadi şartlardan doğan engeller dışında diğer bir zorluk da yayıncı ve tercümanların rekabetten kaynaklanan çekingenlikleriydi. Bu nedenle bazıları Adam Smith'den onay aldıklarını ileri süren, ama aslı olmayan dedikodular yayıyorlardı.

Sayılan nedenler Fransız Devriminden önce güvenilir bir tercümenin çıkmasını engellemiş olmanın yanı sıra, İngiliz ve Fransız dilleri arasındaki tercüme

⁶ Farklı Dönemlerdeki Eğitim Kurumlarının Harcamaları Hakkında

28 Neşe erim ve Bengü Doğangün Yasa

zorlaştıran kültür farklarını da unutmamak gerekir (Ariane Bartholin Antal, Andre Sobczakantal, 2007, Corporate Social Responsibility in France A Mix of National Traditionals and International Influences, Business and Society, vol. 46, Number 1: 12) İngiliz dilindeki soyutluktan uzak kelimelere karşılık Fransız okuyucular soyut ifadeleri tercih ediyorlardı. Diğer önemli bir konu da; iktisadi sorunlarla ilgili bir İngiliz eserinin, Fransa için uygun olup olmadığı meselesiydi. İktisatla ilgili bazı İngilizce eserler, Fransız okuyucuya hitap etmeyeceği düşünülerek basılmamıştır (Kenneth Carpenter, 2002: xxxx).

WN'ın Fransızca ilk tercümeleeri Paris dışındaki yayıncılar tarafından basılmıştı. Paris'te yapılan ilk baskı ise mütevazı bir yayınevi tarafından gerçekleştirildi. Bu baskıdan sonra yayınlanan seçkiler ise okuyucunun, Smith'in fikirlerini anlamasını sağlamaktan uzaktı. Özet baskıların ardından önemli bir adım atıldı, Paris'li yayıncı P.J. Duplain 1788 de, Blavet tarafından yapılan tercümeleeri yayınladı. Bu edisyon vasat görünümüne ve pahalı olmayan baskı türüne rağmen, WN'ın Paris'te tanınmasını sağladı. Artık düşeslerden, kuaförlere herkes bu kitabı okumak için birbirine tavsiye ediyordu. Duplain baskısı, Fransızca WN'ın, önemli bir "idare ve hukuk" kitabı olarak kabul görmesini sağladı. 1788'den itibaren Fransa'da en sık baskısı yapılan ekonomi kitaplarından biri oldu (Kenneth Carpenter, 2002: xxxxi). Bilhassa Fransız devriminden sonra, yeni bir toplum yaratmanın aracı olarak WN'ı okumak bir yurttaşlık görevi haline geldi.

Devrimden sonra 1790'larda Fransa'da kitap yayınlamak çok zorlaştı. 1786'dan 1788'e kadar her yıl çıkan kitap sayısı 1.000 olarak tespit edilmişken, 1793'de Bibliothéque Nationale'nin katalogunda 69 yeni kitap sayılmıştır. Bu karamsar tablo düzelmeye başladığında WN'ın iki tercümeleeri yayınladı. Biri 1801'de yayınlanan Blavet tercümeleerinin yeniden gözden geçirilmiş şeklidir. Diğerisi ise 1802 yılında yayınlanan Germain Garnier tercümeleeridir. Bu tercüme "klasik" metin olarak kabul görmüştür. Yayıncısı Henri Agasse'dir. Garnier'in bazı notlarının da yer aldığı bu baskıda, iktisat düşüncesinde Fransız bakış açısını gösteren, sistematik olmayan özetler mevcuttu. 1803'de J.B.Say'in *Traité d'économie Politique*⁷ isimli eserinin yayınlanmasıyla, Fransız bakış açısıyla, sistematik biçimde yazılmış bir ekonomi politik kitabı çıkmış oldu. Böylece Garnier'in tercümeleeri yirmi yıl sonra 1822'de ikinci defa basılabildi.

Garnier tercümeleerinin en önemli yararı, WN'ın sıradan okuyucuya göre bir kitap olmadığına anlaşılmasıydı. Böylece 1802 ve 1822 baskılarından sonra eser gerçek okuyucu kitesine ulaştı. 1843'de yeni bir baskı gerçekleştiğinde bu, iktisadın Fransa'da akademik bir disiplin olarak kurulmasına hizmet etti. Yayıncısı olan A.

⁷ Politik İktisat Tezleri

Jérôme Blanqui, çağının iktisat literatürüne hâkim bir kişiydi. Yayınladığı tercümede yer alan açıklamalar, politik iktisat biliminin anlaşılmasına hizmet edecek türden idi.

WN'ın Fransa'da ve Fransızca olarak basılmasının tarihsel serüvenine baktığımızda, fevkalade karmaşık bir olgu ile karşılaşırız. Fransız devrimine kadar deyim yerindeyse bir propaganda metni olarak algılanmış, devrimden 1843 baskısı yapıncaya kadar geçen sürede elitist bir metin olduğu anlaşılmıştır. Osmanlı Türkçesi'nde yayınlan politik iktisat metinleri arasında Adam Smith'in WN'ının bulunmaması Fransa'daki tarihsel süreci izleyince daha anlaşılabilir hale gelmektedir.

2. W.N. 'ın Türkçe'ye Çevrilmesi: Milletlerin Zenginliği / Ulusların Zenginliği

2.1. Yapılan Çeviri Çalışmaları ve Çevirmenler

Ulusların Zenginliği Türkçe olarak ilk defa 1948 yılında yayımlandı. Eserin İngilizcesi beş kitaptan (iki cilt halinde yayınlanmış) meydana gelirken, Türkçedeki bu ilk baskıda beşinci kitabın tercümesi bulunmuyordu. 172 yıl sonra dilimize çevrilmesi de tam olmayan bir baskı ile gerçekleşti. Ulusların Zenginliği'nin beş kitaptan oluşan tam tercümesi ise İş Bankası Kültür Yayınlarından 2006'da çıkmıştır. Bu durumda Ulusların Zenginliği'nin tamamını Türkçeden okumak için 230 yıl beklemek gerekmiştir. Tablo II' de Türkçedeki çeviriler gösterilmektedir.

Tablo II: Türkçedeki Çeviriler

Yayınlayan	Çevirmen	Tarih
MEB	Haldun Derin	1948-1955
Alan Yayıncılık	Ayşe Yunus- Mehmet Bakırcı	1985
Alan Yayıncılık	M.Tanju Akad	2002
Palme Yayıncılık	Metin Saltoğlu	2006-2007
İş Bankası Kültür Yayınları	Haldun Derin	2006

Ulusların Zenginliği'nin ilk iki kitabı 1948 yılında, Milli Eğitim Basımevi tarafından, İstanbul'da, üçüncü ve dördüncü kitap ise 1955 de Maarif Basımevi

30 Neşe erim ve Bengü Doğangün Yasa

tarafından Ankara'da basılmıştır. Ulusların Zenginliği'ni dilimize kazandıran Haldun Derin'dir (1912-2004). 1948 baskısında iç kapakta yazarın adı, çevirmenin adı ve kitabın adı; "Milletlerin Zenginliği" diye yazılmış ve İngilizce kısa ismi parantez içinde belirtilmiştir. İngiliz Klasikleri serisinin elli altıncı kitabı olduğu kaydedilmiştir. Birinci kitapta, giriş ve eserin planını anlatan dört sayfalık bir bölüm vardır. Ancak içindekiler kısmı bulunmamaktadır. Kitabın çevirmeni Haldun Derin, Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürlüğü ve Başbakanlık Müsteşarlığı gibi kamu görevlerinde bulunmuş üst düzey bir bürokrattır. Robert Kolej mezunu, İktisat Doktorası yapmış olup, Türkçedeki Gelişmeler (1973), Türkiye'de Devletçilik (1940) ve Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken (1995) adlı eserleri bulunmaktadır. Derin'in Ulusların Zenginliği dışındaki çevirileri, daha ziyade edebiyat alanındadır.

Ulusların Zenginliği'nin dilimize ikinci çevirisi, Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı tarafından yapıp, 1985'de Alan Yayıncılık tarafından yayınlandı. İlk üç kitabın çevirisi olan bu çalışmada Önsöz, İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden Nuri Karacan tarafından yazılmış olup, önsözün ardından içindekiler bölümü gelmektedir. Bu çalışmada çevirenlerin de bir notu bulunmakta ve bu sayede çevirinin 1926 Everyman Edition'dan yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, ikinci çeviriyi yaparken, hem Haldun Derin'in yaptığı çeviriyi, hem de Türkçe'ye çevrilmiş başka kitaplarda bulunan Adam Smith pasajlarının Türkçeleştirmelerini göz önünde bulundurmaya gayret ettiklerini belirtiyorlar. "Türkçe karşılığının tartışma götürür olduğunu düşündüğümüz kavramlar ile Adam Smith'in bazı özgün ifadelerinin İngilizce asıllarını parantez içinde vermeyi uygun" bulduklarını da ifade etmişlerdir (Adam Smith, 1985: 9). Kitabın sonunda ise, Adam Smith'in çağdaş kaynaklar dizini ile konu dizini yer almaktadır. İlk üç kitabın tek ciltten oluşan bu çevirisi 2001 yılına kadar üç baskı yapmıştır.

Alan Yayıncılık dördüncü kitabı, on yedi yıl aradan sonra 2002 yılında yayınladı. Bu sefer çevirmenliği yapan M.Tanju Akad'dır. Akad 2002 yılında yayınlanan baskıya yazdığı önsözün sonunda Adam Smith'in "bazı toplumsal fonksiyonların devlet tarafından nasıl yapılması gerektiğini ele aldığı V. Kitap da vardır. Temelde kamu finansmanı ve vergilendirme üzerine olan söz konusu kitap uzun bir eserdir. Bu nedenle, okurlarımızın şimdilik iki ciltte toplanan ilk dört kitap ile yetinmek durumunda kalacaklarını üzüntüyle belirtmek isteriz" dedikten sonra çeviri esnasında izlediği yolu da şu sözlerle ifade ediyor, "yazarın ... her cümle ile ifade etmek istediği fikri bire bir aktarmaya özen gösterdik. Çok uzun birkaç tanesi dışında her cümle aynen aktarılmıştır. Ayrıca yazarın kullandığı tarza daha çok benzeyen eski terimleri ve kelimeleri seçmekten de, bugün bunlar fazla kullanılmasa dahi kaçınmadık. Böylece okur hiç değilse onun dünyasına biraz daha yakın olabilir."(Adam Smith, 2002: 10).

2006 yılında birisi İş Bankası Kültür Yayınları tarafından, diğeri ise Palme Yayınları tarafından basılan iki Wealth of Nations tercümesi daha yayınlandı. İş Bankası Kültür Yayınlarından çıkan Ulusların Zenginliği, Haldun Derin'e ait çalışmanın yeniden gözden geçirilmiş ve 1948'deki ilk baskıda yer almayan beşinci kitabın da ilave edildiği "tam" halidir. Bu baskıyla Türkçedeki ilk eksiksiz Wealth of Nations'a ulaşılmış oluyordu. Ayrıca detaylı bir sunuş yazısı Prof. Dr. Gülten Kazgan'ın imzasını taşımaktadır. Haldun Derin'in bazı sayfalarda ilk çeviri üzerinde yaptığı değişiklikler gösterilmiştir. Derin'in düzeltmelerinde Türkçe kelimeler kullanmaya özen göstermesi ve cümleleri yalınlaştırmaya çalışması göze çarpmaktadır.⁸ 2006 yılında basılan diğeri Ulusların Zenginliği tercümesi Palme Yayıncılıktan, Metin Saltoğlu çevirisi ile çıkmıştır. İlk üç kitap, 2006'da, dördüncü kitap 2007'de yayınlanmıştır. Beşinci kitap halen yayına hazırlanmaktadır. Bu çalışma Ulusların Zenginliği'nin dilimizdeki üçüncü ve son çevirisidir. Metin Saltoğlu iktisadi alanda akademik çalışmalarda bulunmuş bir çevirmendir. Ulusların Zenginliği'nin birinci cildinde çevirmenin ön sözünün son kısmında 'ben ulusların zenginliğini yeniden çevirirken, yazarın kendi dilinde ortaya koyduğu ifadeyi Türkçe yeniden yazma yolunu seçtim. Bunu yaparken Türkçe'nin anlatım olanaklarından elimden geldiğince yararlanmaya çalıştım. Kitabın buram buram çeviri kokmaması için elimden geldiğince çaba gösterdim. Türkçenin bir bilim dili olarak gelişmesi, kendi terminolojisini zenginleştirilmesi, yabancı dillerden sözlük alımını olabildiğince azaltması konularında oldukça duyarlı olduğum halde; dilin akıcılığının korunması, kolaylıkla okunabilmesi adına, şimdilik yaygın olan terimlere ve anlatım tekniklerine bu çeviride yer verdim.' (Adam Smith, 2006: 11) demek sureti ile tercüme konusundaki kendi bakış açısını açıkça göstermiştir. Ancak çevirisini WN'nin hangi baskısından yaptığını belirtmemiştir. Bu konuda kaynak gösteren çevirmenler Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı olmuştur.

2.2 Çevirilerin Karşılaştırılması

Bilimsel alandaki önemli eserlerin ana dilden okunabilmesi çok daha fazla kişiye ulaşabilmesini sağlamaktadır. Bu şekilde yazarların düşünceleri daha geniş kitleler arasında ve daha kısa bir zamanda yayılmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak, Karl Marx 1872'de Kapital'in Fransızca baskısına yazdığı önsözde, yapıtının başka dillere çevrilmesini sevinçle karşıladığını ve daha çok işçiye ulaşmasının onun için en önemli olduğunu vurgulamıştır. Çevirilerin bir diğeri önemi ise, eserlerin yabancı bir dilden okunması sırasında ortaya çıkabilecek yanlış anlamaları azaltmalarıdır.

⁸ Örnek sayfalar için bkz., Adam Smith, 2006, Milletlerin Zenginliği (Çeviri: Haldun.Derin), İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları: 764

32 Neşe erim ve Bengü Doğangün Yasa

Çeviri çalışmasının bu işlevleri yerine getirebilmesi, çevirinin dile uygun bir şekilde yapılmasına ve anlaşılabilirliğinin yüksek olmasına bağlıdır.

Çalışmamızın bu bölümünde, Smith'in Ulusların Zenginliği'inde kullandığı ve herkes tarafından bilinen örneklerin karşılaştırmasını yaparak çeviriler arasındaki farkları daha açıklıkla ortaya koymaya çalışacağız.

Smith, birinci kitapta 'Of The Component Parts Of The Price Of Commodities' isimli bölümde fiyat oluşumunu anlatmak için kullandığı kunduz-geyik örneğini şu şekilde aktarıyor:⁹

"If among a nation of hunters, for example, it usually costs twice the labour to kill a deer, one beaver should naturally exchange for or be worth two deer...If the one species of labour should be more severe than the other, some allowance will naturally be made for this superior hardship; and the produce of one hour's labour in the one way may frequently exchange for that of two hours labour in the other." (Adam Smith, 2000: 53)

Bölümü 'Malın Fiyatının Oluştığı Parçalar Üzerine' ifadesiyle çeviren Haldun Derin, örneği şu şekilde ifade ediyor: (Adam Smith, 2006: 51)

"Avcılardan oluşan bir ulus içerisinde, bir kunduzun öldürülmesi, çok zaman, bir alageyiğin öldürülmesi için gerekli emeğin iki katına mal oluyorsa, bir kunduz tabii iki alageyikle değişilecek ya da iki alageyik değerinde olacaktır...Bir çeşit iş ötekenden zor ise, bu fazla güçlük tabii hesaba katılır. O türlü bir saatlik emeğin ürünü çoğu kez, öteki çeşit iki saatlik emeğin ürünü ile değiş edilebilir."

Bölümü 'Meta Fiyatlarının Bileşenleri Üstüne' olarak çeviren Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı belirtilen örneği şöyle aktarıyor: (Adam Smith, 1985: 50)

"Örneğin bir avcı toplumunda bir kunduzun öldürülmesi, bir geyiği öldürmek için gereken emeğin iki katı emeğe mal oluyorsa, doğal olarak bir kunduz, iki geyikle mübadele edilecek yani iki geyik değerinde olacaktır...Eğer bir emek türü diğerinden daha zorsa, bu güçlük farkı tabii hesaba katılır, bu zor işteki bir saatlik emek ürünü, çoğu kez, bir başka işteki iki saatlik emek ürünüyle mübadele edilebilir.

Aynı bölümü 'Malların Fiyatının Bileşenleri Hakkında' ifadesi ile çeviren Saltoğlu örneği şöyle açıklıyor: (Adam Smith, 2006: 45)

"Eğer avcı bir ulus içerisinde, bir kunduz öldürmek, bir geyik öldürmeye oranla iki katı emeğe mal oluyorsa, bir kunduz da doğal olarak iki geyiğe değişilecektir...Eğer bir tür emek diğerine göre daha zor ise, bu zorluk doğal olarak ödüllendirilecektir ve onun bir saatlik emeğinin ürünü çoğunlukla başkasının iki saatlik emeğinin ürünü ile takas edilebilir."

⁹ Orjinal metindeki alıntılar için Adam Smith, The Wealth of Nations, The Modern Library, New York, 2000 baskısından yararlanılmıştır.

Smith'in ünlü örneklerinden olan ve su-elmas paradoksu olarak bilinen örnek orjinal metinde şu şekilde aktarılıyor:

"...nothing is more useful than water: but it will purchase scarce any thing; scarce any thing can be had in exchange for it. A diamond, on the contrary, has scarce any value in use; but a very great quantity of other goods may frequently be had in exchange for it." (Adam Smith, 2000: 32)

Örneğin çevirisine baktığımızda, Derin'in şu ifadeleri kullandığını görüyoruz: (Adam Smith,2006: 30)

"... hiç bir şey sudan daha kullanışlı değildir ama onunla hemen hiçbir şey satın alınamaz.; onu değiş etmekle, karşılık, hemen hiç bir şey elde edilemez. Gelgelelim, bir elmasın kullanma bakımından hemen hiç değeri yoktur, lakin değiş etmekle, ona karşılık , pek büyük miktarda başka mallar elde diledilir..."

Ayşe Yunus-Mehmet Bakırcı örneği şöyle aktarıyor: (Adam Smith, 1985: 36)

"...hiç bir şey sudan daha yararlı değildir; ancak su, hemen hiçbirşeyi satın alamaz; ya da su karşılığında hemen hiç bir şey elde edilemez. Oysa bir elmasın pek az kullanım değeri vardır; ancak elmas çoğunlukla diğer malların çok büyük miktarları ile mübadele edilebilir."

Saltoğlu ise şöyle ifade ediyor: (Adam Smith, 2006: 28)

"...hiç bir şey sudan daha kullanışlı değildir, ancak çok nadiren bir şeyi satın alabilir; nadiren bir şey onunla takas edilebilir. Öte yandan bir elmasın kullanım değeri çok azdır, ancak diğer malların çok büyük bir miktarı ile kolaylıkla takas edilebilir..."

Smith işbölümünün öneminden bahsettiği ikinci kitabın giriş bölümünü şu şekilde aktarıyor:

"In that rude state of society in which there is no division of labour, in which exchanges are seldom made, and in which every man provides every thing for himself, it is not necessary that any stock should be accubulated or stored up beforehand, in order to carry on the business of the society. Every man endeavours to supply by his own industry his own occasional wants as they occur..." (Adam Smith, 2000: 299)

Haldun Derin bölümü çevirmeye şöyle başlıyor: (Adam Smith,2006: 293)

"İşbölümünün olmadığı, değiş tokuşun pek seyrek yapıldığı, her insanın, ihtiyacını kendi başına sağladığı, topluluğun o ilerlememiş durumunda, topluluk işinin yürütülmesi için, önceden bir mal mevcudu biriktirmeye ya da yığmaya gerek yoktur. Her insan, zaman zaman ortaya çıkan gereksinimlerini, sırasıyla ve kendi gayretiyle gidermeye uğraşır..."

Ayşe Yunus-Mehmet Bakırcı belirtilen bölümü şöyle ifade ediyor: (Adam Smith, 1985: 225)

34 Neşe erim ve Bengü Doğangün Yasa

“ İş bölümünün olmadığı, mübadelenin çok nadir görüldüğü, her kişinin herşeyi kendisi için sağladığı, toplumun o ilkel dönemlerinde, işlerin yürütülmesi için önceden bir biriktirmeye ya da yığmaya gerek yoktur. Her kişi çeşitli dönemlerdeki gereksinimlerini sırası geldikçe ve kendi emeği ile gidermeye çalışır...”

Aynı paragrafı Saltoğlu şöyle aktarıyor: (Adam Smith, 2006: 235)

“İşbölümünün olmadığı, değişimin nadiren yapıldığı ve herkesin herşeyi kendisi için sağladığı toplumun kaba halinde, toplumun işlerinin sürüp gidebilmesi için sermaye birikimine ya da bir elde toplanmasına da gerek yoktur. Herkes, her zaman ortaya çıkan gereksinimlerini kendi gayretiyle sağlamaya çalışır...”

İkinci bölümün konu başlıklarının çevirilişine baktığımızda da, Saltoğlu'nun daha anlaşılır ifadeler kullandığını görmekteyiz.

Orjinal dilinde, “Of The Nature, Accumulation and Employment of Stock” olarak belirtilen ikinci kitabın ismini “Mal Mevcudunun Doğası, Birikimi ve Kullanılması” olarak belirten Derin’e karşılık, Yunus ve Bakırcı, “Mal Mevcudunun Niteliği, Birikimi ve Kullanımı Üstüne” şeklinde, Saltoğlu ise ikinci kitabın ismini, “Sermayenin Doğası, Birikimi ve İstihdamı Hakkında” olarak çeviriyor. Burada kullanılan mal mevcudu ve sermaye kelimelerinden hangisinin Smith’in kullandığı “Stock” kelimesine yakın olduğunu araştırdığımızda, kelimenin birinci anlamının dilimizde mal mevcudu ya da stok olarak kullanılmakla birlikte, aslında Smith’in anlatmak istediği ifadenin dilimizdeki karşılığının sermaye olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci kitapta, “ Of Money Considered as a Particular Branch Of The General Stock of The Society, or of the Expence of Maintaining of The National Capital” isimli ikinci bölüm başlığını, “Topluluğun genel mal mevcudunun ya da ulusal sermayenin bakım masrafının özel bir kolu sayılan para üzerine” olarak çeviren Derin’ e karşılık, Yunus ve Bakırcı, “Toplumun genel mal mevcudunun özel bir dalı olarak değerlendirilen Para üstüne ya da Ulusal Sermayenin bakım gideri üstüne” olarak aktarıyor. Saltoğlu ise “Toplum sermayesinin özel bir türü olarak kabul edilen para, ya da ulusal sermayeyi korumanın masrafı hakkında” ifadesini kullanıyor. Yine bu örnekte de ifadelerin Saltoğlu çevirisinde daha yalın ve anlaşılır olduğunu görüyoruz.

Sonuç olarak, her yeni çeviri kendisinden bir önceki çeviriyi aşmak, onda başarısız bulduğu anlatımı tekrar etmemek üzere hareket edecektir. Bu mükemmelle doğru yapılan bir yolculuktur. WN tercümelerinde metnin şöhreti ve çetrefilliği açısından ilk tercümenin gerçekleştirilmesi büyük önem taşıyordu. Haldun Derin’in zoru başararak işin üstesinden geldiği görülüyor. Onun ardından yapılan tercümelerin doğruya daha yakın tercümeler olarak okuyucuya ulaşması gerçekleşmiştir.

Cumhuriyet'ten önce çeviri çalışmalarındaki kurumsallaşmanın (Tercüme Odası, Encümen-i Daniş, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye) iktisat metinlerinin çevirisi konusunda kazandırdığı tecrübe çok sınırlı kalmıştır. Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra, 1924 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak Telif ve Tercüme Heyeti kurulmuştur. Bu heyetin görevi, Türk ulusal kitaplığının ve öğretimin kurumlarının gereksindiği çevirileri hazırlamaktır. Telif ve Tercüme Heyeti, çalışmalarını 1926 yılında Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nin kuruluşuna kadar sürdürmüştür. (<http://ttkb.meb.gov.tr> , Erişim Tarihi: 04.05.2009). Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde (1938-1946) Dünya klasiklerinin dilimize kazandırılmaya başlandığı kurumsallaşma sürecinde ise, iktisat eserlerinden ziyade edebi ve felsefi yapıtlar tercüme edilmiştir. Hasan-Âli Yücel, Birinci Neşriyat Kongresi'nde dünyayı, özellikle batıyı tanımak zorunluluğunun altını çizmiş, "Bu zorunluluk, bizi geniş bir tercüme seferberliğine davet ediyor," demiştir. Bu düşünceyle 1940 yılında kurulan Tercüme Heyeti hızla çalışmalara başlamış; 1946 sonunda, dünya edebiyatı klasiklerinden 496 eser Türkçeye çevrilmiştir. 1958'e kadar, yani on sekiz yılda Milli Eğitim Bakanlığı klasikleri arasında bine yakın kitap çıkmıştır. Tercüme Bürosu'nun ikinci temel hedefi, bir Tercüme dergisinin çıkarılması olmuştur ve iki ayda bir Tercüme Dergisi yayınlanmaya başlamıştır. Dergi bir çeviri okulu niteliği taşımıştır. (<http://www.meb.gov.tr/meb/hasanali/hayati/halibiyografi.htm>, Erişim Tarihi: 04.05.2009)

Sonuç

İktisadi fikirlerin yayılma süreçlerini incelediğimizde, tercümelerin bu fikirlerin yayılmasında önemli bir etkisi olduğunu görürüz. İktisadi fikirlerin çıktığı ortam ve yazıldığı dil ile yayıldığı ülke ve kültürler arasındaki fark ve benzerlikler, tercüme yoluyla fikirleri anlaşılabilir kılmakta veya tersi söz konusu olmaktadır. Osmanlı'dan başlayarak Türkiye'de iktisadi fikirlerin yayılma kanalları üzerinde araştırma yapan A.G.Sayar "Türkiye gerçeği söz konusu olunca yayılmasında çalışılan iktisadi fikirlerin intikal kanallarının tıkalı olduğunu" belirtiyor. (A.G.Sayar, 2000: 33) Kaynağından alınan bir fikrin tercüme yoluyla ciddi biçimde değişikliğe uğradığını anlatmak için verdiği örnekte " J.B.Say'ın eserini Türkçe'ye kazandıran Şehak Abru Efendi'nin sebep olduğu tahriflere" yer vermektedir (A.G.Sayar, 2000: 35). O devirde Smith'in WN'ı yerine, Say'ın eserinin seçilmiş olmasının da iktisadi fikirlerin yayılmasında kaynak seçiminin önemini göstermesi bakımından anlamlı olduğunu belirtmek gerekir.

36 Neşe erim ve Bengü Doğangün Yasa

Osmanlı Devletinde, İngiltere kaynaklı iktisadi fikirleri doğrudan kaynağından alarak öğrenmek yerine ikincil ve dolaylı kaynaklardan faydalanılmıştır. Tercüme kanalıyla ülkeye gelen iktisadi fikirlere Fransızca eserler kaynaklık etmiş, bunların tercümesi sırasında da birçok değişiklik yapılmıştır. Tıpkı WN’ın Fransızca’ya yapılan ilk tercümelerinde yaşandığı gibi. İktisadi fikirlerin Osmanlıya ilk giriş yolu yabancı gazeteci ve diplomatlar kanalı ile gerçekleşmişti (A.G.Sayar, 2000: 267). Tanzimat’a rastlayan bu dönemi “tanışma” olarak nitelendirirsek, 1850’den sonra tercüme faaliyetlerinin kurumsallaşmasıyla başlayan dönemi bir aşama olarak kabul etmek gerekir. Bu dönemde tercüme için seçilen eserler arasında WN’ın bulunmaması, A. Smith’in eserinin “zor” şöhretine bağlanabileceği gibi, Abru Efendinin deyişiyile “mesail-i esasiyesini az lakırdı ile” anlatmasından ötürü J.B.Say’in eserinin seçilmesi bilinçli yapılmış bir seçim olarak değerlendirilmiştir. (M. Zühdü İnhan, 1333, İlmi Tedbir-i Menzil, DHFM., II/9, s. 751’den aktaran A.G.Sayar, 2000: 271). 1850’li yıllarda gerçekleştirilen J.B.Say ve P.Rossi tercümeleri bir bakıma Avrupa kaynaklı iktisat düşüncesinin İmparatorluktaki ilk yansımalarıdır.

Tercüme işinin Cumhuriyetle birlikte ciddiye alındığını ve kurumsallaştığını görüyoruz. Wealth of Nations’un tercümesi de bu kurumsallaşmanın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Reading Wealth of Nations in Turkish

Abstract: The Wealth of Nations was published in 1776 and translated to different European languages in a short period. It points out that the book attracted attention in Europe. The book which is one of the masterpieces in Economics was translated to Turkish 172 years after its first edition. In spite of the late translation of the book, Adam Smith was a well known Economist by Ottoman managers and intellectuals in the 19th century. The Liberal thought he had disseminated to Empire in this century.

The first Turkish translation of The Wealth of Nations which was published in 1948-1955 didn't containe the fifth book. The complete translation of the book was published in 2006. So we had to wait 230 years for reading the book in Turkish.

We compare the method which was followed by the Turkish and other languages translations in this study and argue the efficiency of Turkish translations.

Key Words: Translation, Translator, The Wealth of Nations

Kaynakça

- Antal, Ariane Bartholin, Sobczakantal, Andre (2007), Corporate Social Responsibility in France A Mix of National Traditionals and International Influences, Business and Society, vol. 46, Number 1.
- Arrighi, Giovanni (2009), Adam Smith Pekin'de, (Çeviri: İbrahim Yıldız), İstanbul: Yordam Kitap.
- Bülbül, Yaşar, Transfer of Political Economy By A Traditional Society: Ilm-i Tedbir-i Menzil in the Ottoman Empire, Actas de las XIII Jornadas de Epistemología de las Ciencias Económicas (ed. Alejandro Gabriel Miroli and Diego Mauricio Weisman), Universidad de Buenos Aires: CIECE- Centro de Investigación en Epistemología de las Ciencias Económicas, December 2007, 1st edition, Buenos Aires
- Carpenter, Kenneth E.(2002), The Dissemination of The Wealth of Nations in French and in France, 1776-1843, New York: The Bibliographical Society of America.
- Erim, Neşe (2007), İktisadi Düşünce Tarihi, Ankara, Palme Yayıncılık.
- Genç Hamdi, Özgür M.Erdem, The Footprints of Pellegrino Rossi in Archigenes' Political Economy, The 14th Annual Conference of the European Society for the History of Economic Thought, 25-28 Mart 2010, Amsterdam
- <http://www.nls.uk/catalogues>, (Erişim Tarihi: 30.04.2009)
- <http://ttkb.meb.gov.tr> , (Erişim Tarihi: 04.05.2009)
- <http://www.meb.gov.tr/meb/hasanali/hayati/halibiyografi.htm>, (Erişim Tarihi: 04.05.2009)
- Hunt, E.K. (2005), İktisadi Düşünce Tarihi, Çev: Müfit Günay, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.
- Lai, Cheng-Chung (2000), Adam Smith Across Nations: Translations and receptions of the Wealth of Nations, Oxford University Press, Oxford.
- Mardin, Şerif (Tarihsiz) Türkiye'de İktisadi Düşüncenin Gelişmesi, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Ankara
- Skousen, Mark (2003), Modern İktisadın İnşası, Çev: Mustafa Acar, Ekrem Erdem, Metin Toprak, Ankara, Ütopya Yayıncılık.
- Smith, Adam (1904), The Wealth of Nations, ed.by Edwin Cannan, London: Methuen & Co., Ltd.
- Smith, Adam (2000), The Wealth of Nations, ed.by Robert Reich, The Modern Library, New York.
- Smith, Adam (1985), Ulusların Zenginliği (Çeviri: Ayşe Yunus, Mehmet Bakırcı), İstanbul, Alan Yayıncılık
- Smith,Adam(2002), Ulusların Zenginliği (Çeviri: M.Tanju Akad), İstanbul, Alan Yayıncılık
- Smith,Adam (2006), Milletlerin Zenginliği (Çeviri: Haldun Derin), İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları

38 Neşe erim ve Bengü Doğangün Yasa

- Smith,Adam (2006), Ulusların Zenginliği (Çeviri: Metin Saltoğlu), cilt 1, Ankara, Palme Yayıncılık.
- Smith,Adam (2007), Ulusların Zenginliği (Çeviri: Metin Saltoğlu), cilt 2, Ankara, Palme Yayıncılık.
- Wright, David, Yan Fu and The Tasks Of The Translator, <http://www.wsc.uni-erlangen.de>, Erişim Tarihi: 02.06.2009.